

בְּדִיפּוֹר: בדיחה שהיא סיפור

שי פרוגל

גילוי נאות: מעולם לא חיבבתי את הספרות של אתגר קרת. היא נראתה לי קלת משקל, מתחכמת ומתחנפת. אך מעולם גם לא הקדשתי זמן רב לקריאתה בדיוק בגלל סיבה זו, כך שדעתי עליה לא הייתה מבוססת כלל ובכלל. כשאסתי פנתה אליי לכתוב על ספרו החדש, לא התלהבתי לעשות זאת כמו, למשל, אם הייתה מבקשת ממני לכתוב על סיפור של עגנון או רומן של אהרון אפלפלד או, אפילו, על תרגום חדש לבלש של ז'ורז' סימנון. בכל זאת, נעניתי להצעה, בעיקר מכיוון שהייתה זו הזדמנות עבורי לכרוך את הסתייגותי ואולי להיווכח שטעיתי. לאור זאת, חשוב לי לפתוח בשורה התחתונה: לא למרתי לאהוב את הספרות של אתגר קרת מתוך כך שקראתי לראשונה ספר שלם פרי עטו, אך אף לא סבלתי, ודומני שהצלחתי לנסח לעצמי מאין שאובה התנגדותי הן לפואטיקה והן לתמטיקה של סיפוריו.

אתגר קרת כותב בדיחה שהיא סיפור, לכן אני מציע לכנות את הז'אנר הייחודי לו "בְּדִיפּוֹר" (בדיחה+סיפור). הפואטיקה של בדיחה עובדת על רמזים שיוצרים צפייה לא מודעת שכאשר היא מתגשמת, היא נחוות ברמת המודעות כהפתעה. זה, כמובן, במקרה של בדיחה טובה. מי שמספר בדיחה באופן גרוע או שאיננו מפזר רמזים כלל או שרמזיו עבים מדי. בשני המקרים לא נוצר המתח בין הרמה המודעת לבלתי מודעת, ולכן כל שנותר הוא סיפור סתמי. המחשה ידועה מתייחסת לבדיחה הבאה: מישוהו נכנס לבית מרקחת ושואל אם אפשר לצלצל, כשמשיבים לו בחיוב הוא מוציא פעמון ומצלצל. לספר בדיחה זו ללא רמזים: מישוהו נכנס לבית מרקחת ושואל אם אפשר לטלפן, כשמשיבים לו בחיוב הוא מוציא פעמון ומצלצל.

לספר בדיחה זו עם רמזים עבים מדי: מישהו נכנס לבית מרקחת עם פעמון ושואל אם אפשר לצלצל, כשמישיבים לו בחיוב הוא מצלצל בפעמון. כל זאת, כדי לומר שאתגר קרת הוא מספר טוב ואף המציא ז'אנר של סיפורת הבנוי על פואטיקה של בדיחה. כקורא, ממש כמאזין לבדיחה, אתה נשאר דרוך כדי להיות קשוב למפנה השנון, שלעיתים, כמו בבדיחות נון-סנס, איננו שם ללעג את הצפייה המודעת אלא דווקא את הצפייה הלא-מודעת. בכל מקרה, השנינות או ההתחכמות ולא החוכמה הן שמוכילות את הכתיבה ואת הקריאה. זוהי חוויה אחרת מקריאת ספרות רבת רבדים ומעמיקה אך בהחלט עשויה למשוך, כמו בדיחה טובה, בזכות שנינותה. אך גם כמו רצף של בדיחות, גם אם מוצלחות, היא נדמית כחוזרת על עצמה ונותנת תחושה של מאמץ כמעט לא אסתטי מצד המספר. הוא חייב להצחיק, הוא חייב להיות שנון, הוא חייב להיות חזק על חלשים, כמו שמעיד על עצמו גיבור הסיפור "פיינאפל קראש" (שם שנון), הוא חייב להיות אהוב. מדוע? רמזים לכך ניתן למצוא, לדעתי, במוטיבים החוזרים בסיפורים.

הכותרת הפרוידיאנית של הסיפור הראשון, "הפעם הלפני אחרונה שירו אותי מתוך תותח", כבר מסגירה את הכיוון התמטי שמשותף לכל הסיפורים בקובץ. המוטיבים החוזרים הם האם המלכה, האבא הפגום, יום הולדת וזיונים. כך נבנה מארג סיפורים שמבטא גרסיה אינפנטילית (ילדותית), של מספר שמשותק ל"פירורי אמא" (ראו הסיפור: "עוגת פירורים"), בוש ב"ארנבי מצד אבי", שמנסה לשחזר מחדש ימי הולדת אבודים אך נאלץ להסתפק בזיונים מזדמנים ולהתענג מדיבורים וולגריים עליהם. לכל זאת מצטרפים, כמעין תוספת לא מחייבת לחיים הלכודים בתסביך אדיפלי, ביקורת על הקפיטליזם, אמפתיה לפליטים, בוז למיליטריזם, אימה משיבוטים, וכמובן, באופן בלתי נמנע, מעט שואה המקושרת, בהתאמה לרוח הזמן, לחדרי בריחה. ובכן, מאז שנורה מהתותח של אביו נצמד המספר ל"עוגה" (שד) של אמו ולא מצליח למצוא לו תחליף בעולם מר ואכזר. ממש כמו המדוזה בסיפור "פיינאפל קראש" הוא מבקש לחזור להיות תינוק, גם כשהוא בן 50 ("עוגת פירורים"). האם התקלה בקצה הגלקסיה היא עצם לידתו? האם חיי האדם בכלל? האם חליפת המכתבים בין הבן לאם (איך לא?) ניצולת שואה לבין מנהל חדר הבריחה שולח אותנו ל"גלקסיה האחרת" על פני כדור הארץ?

כמובן, בספרות כמו בספרות כל התשובות יכולות להיות נכונות, אך על אף השאלות הגדולות שצפות וצצות מבין חרכי הדיבור השנון, הקולח והכואב, נראה שהנרקסיזם הילדותי הוא זה שבעיקר דובר אלינו. המבע הילדותי של מי

שאיננו מרפה מאביו ודורש במפגיע היום ולא "מחר קופה" (האם?), ובנקמה על כך שתחינותיו לא נענות הופך באופן מדומיין את האב ל"תרכיז אוטו" או ל"ארנבי מצד אבי". סיפורים חוזרים ונשנים על אותו כישלון, שמסתיימים ב"אבולוציה של פרידה", שלא יכול להיות משפט טוב ממנו כדי לסיים את אסופת הסיפורים כולה: "הסתכלתי סביבי וראיתי שאני לגמרי, אבל לגמרי, לבד" (עמ' 159). השנינות והמיניות, האירוניה והסרקזם, הפנטזיות ואפילו המציצות לא מצליחים לחפות על תהליך היפרדות כושל מהאם והאב. המבט הבכייני של הילד (ראו עטיפת הספר "געגועי לקסינג'ר") שתובע מהעולם את אכזבתו איננו מאפשר מבט מעדן (סובלימטיבי), מרומם או מעמיק, אלא מסתכם בהפצצה של דימויי קומיקס במילים. לבי-לבי לילד הנטוש אי שם במרחבי הגלקסיה אך כדי להפוך תקלה זו ליצירה ספרותית בעלת ערך נדרש יותר ממשחק של ברוגז, אף אם הוא מוגש בעטיפה נוצצת של בדיפור (אמרנו מתנת יום הולדת?). אך אולי זהו דווקא כוחה של הספרות של אתגר קרת, שמבטאת קול דומיננטי ואותנטי של הוויה תרבותית אינפנטילית, שאין בה הכוח ליצירות ארוכות ומורכבות (עדיפים סיפורים קצרים ואם אפשר עם תמונות) ודורשת את הסיפוק כאן ועכשיו, כמו השד של האם לתינוק בעולם נטול אב.